

ін. Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держ. і права ім. В.М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2020. С. 519-520.

2. Тертишник В.М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Вид. 13-те, допов. і перероб. К.: Правова Єдність, 2017. 824 с.

3. Ірина Смірнова Деякі аспекти перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в кримінальному процесі. 26.02.2020. Вища школа адвокатури НААУ. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/deyaki-aspekty-pereglyadu-sudovyh-rishen-za-novovyyavlenymy-obstavynamy-v-kryminalnomu-protsesi/>

4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. у редакції від 4.10.2021. База даних «Законодавство України»/ ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page8>

Гуртієва Людмила Миколаївна

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету "Одеська юридична академія"

ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В СТАДІЇ ПІДГОТОВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ (ЗА ДЕЯКИМИ ПІДСТАВАМИ)

Одним із підсумкових рішень стадії підготовчого провадження є ухвала про закриття кримінального провадження. За приписами п. 2 ч. 3 ст. 314 КПК [1] суд постановляє таку ухвалу у випадку встановлення підстав, передбачених пунктами 4-8, 10 ч. 1 або ч. 2 ст. 284 КПК.

Підстави для закриття кримінального провадження (та провадження щодо юридичної особи) визначені ст. 284 КПК. В цій статті, крім того, названі суб'єкти, які вповноважені приймати відповідне рішення як на стадії досудового розслідування, так і в судовому провадженні. І хоч розглядувана стаття міститься у Розділі III КПК "Досудове розслідування", в ній цілком слушно визначено, за

наявності яких умов та підстав рішення про закриття кримінального провадження приймає слідчий, дізнавач (абз. 2 ч. 4), прокурор (абз. 3 ч. 4), слідчий суддя (ч. 9) або тільки суд, адже підстави для закриття провадження судом можуть бути встановлені і на досудовому розслідуванні, а для закриття провадження слід звертатися саме до суду.

Розглянемо деякі підстави закриття кримінального провадження, які можуть бути встановлені під час досудового розслідування, але потребують скерування провадження до суду для ухвалення відповідного рішення, та окремі умови його ухвалення в підготовчому провадженні.

Як передбачено п. 1 ч. 2 ст. 284 КПК кримінальне провадження закривається судом у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності. Порядок досудового розслідування (точніше – заключний етап розслідування) в разі встановлення наявності підстав для звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності, розгляд відповідного клопотання судом, а також відновлення провадження при відмові від поручительства регламентовано ст.ст. 285-289 КПК. В разі встановлення на досудовому розслідуванні підстав для звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності (та отримавши згоду підозрюваного на таке звільнення), прокурор складає клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності. Зміст даного клопотання визначено ст. 287 КПК, зокрема, на відміну від інших підсумкових рішень досудового розслідування, у ньому передбачена необхідність посилення на докази (п. 6 ч. 1 ст. 287 КПК). Таке клопотання розглядається в стадії підготовчого провадження, порядок розгляду визначений ст. 288 КПК, а ст. 314 КПК передбачений порядок проведення підготовчого судового засідання, а також перелічено рішення, які суд може ухвалити в такому засіданні. В регулюванні цього питання ми вбачаємо певні прогалини, які полягають в наступному.

По-перше, у п. 3 ч. 3 ст. 314 КПК передбачена можливість прийняття судом рішення (ухвали) про повернення прокурору обвинувального акту, клопотань про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, якщо вони не відповідають вимогам КПК, (!) а про повернення прокурору клопотання

про звільнення особи від кримінальної відповідальності не йдеться. Проте необхідність винесення такого рішення може виникнути в разі, коли, наприклад, зміст клопотання не відповідає вимогам закону (ст. 287 КПК), або складено не прокурором, а слідчим. *По-друге*, в підготовчому провадженні не передбачена і можливість прийняття судом рішення (подання) про направлення клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності до відповідного суду для визначення підсудності у випадку встановлення непідсудності кримінального провадження, як це передбачено відносно обвинувального акту, клопотань про застосування примусових заходів виховного або медичного характеру (п. 4 ч. 3 ст. 314 КПК). На наше переконання, розгляд клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності повинен здійснюватись із дотриманням правил про підсудність, тобто подання про визначення підсудності може бути винесено (та направлено до відповідного суду) і щодо клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності [2, с. 900-902].

Підстави звільнення від кримінальної відповідальності визначені у кримінальному законодавстві України. Одна з таких підстав передбачена ч. 1 ст. 97 КК [3] і стосується неповнолітніх осіб, які підозрюються у вчиненні вперше кримінального проступку чи необережного нетяжкого злочину, якщо виправлення такої особи можливе без застосування покарання. Здавалось би, що в разі встановлення на стадії досудового розслідування такої підстави для звільнення неповнолітнього підозрюваного від кримінальної відповідальності, прокурор повинен скласти клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності, як це передбачено ст.ст. 286-287 КПК, таке клопотання розглядається у підготовчому провадженні (ст. 288 КПК). Але ст. 497 КПК передбачено, що в розглядуваній ситуації прокурор складає клопотання про застосування до неповнолітнього (який вчинив кримінальне правопорушення) примусових заходів виховного характеру. Нелогічність такого регулювання вже було розглянуто у співавторстві з Т.В. Лукашкіною [4, с. 135-137]. На наш погляд, встановивши умови та підстави для звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності, передбачені ч. 1 ст. 97 КК, прокурор повинен

скласти клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності (із застосуванням примусових заходів виховного характеру) та направити його до суду. Якщо суд не вбачатиме підстав для звільнення неповнолітнього підозрюваного від кримінальної відповідальності, він своєю ухвалою повертає клопотання прокурору для здійснення досудового розслідування в повному обсязі в загальному порядку.

В ч. 4 ст. 286 КПК передбачена можливість розгляду судом питання про звільнення особи (обвинуваченого) від кримінальної відповідальності і у провадженні, яке надійшло до суду з обвинувальним актом, якщо сторона звернеться з відповідним клопотанням. У разі відмови у задоволенні клопотання про звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності, суд постановляє ухвалу про призначення судового розгляду (за відсутності перешкод). Якщо ж суд встановлює наявність умов та підстав для звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності, то своєю ухвалою закриває провадження із звільненням особи від кримінальної відповідальності.

Ще одна підстава для закриття кримінального провадження судом передбачена п. 3-1 ч. 1 ст. 284 КПК: не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, у разі закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, крім випадків вчинення особливо тяжкого злочину проти життя чи здоров'я особи або злочину, за який згідно із законом може бути призначено покарання у виді довічного позбавлення волі. Перш за все, зазначимо, що таке регулювання не можна визнати досконалим. Строки давності передбачені чинним кримінальним законодавством (ст. ст. 49, 106 КК). Відповідно до ч. 5 ст. 49 КК давність не застосовується у разі вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених у ст.ст. 109-114-1, проти миру та безпеки людства, передбачених у ст.ст. 437-439 і ч. 1 ст. 442 КК. Отже, у разі вчинення особливо тяжких злочинів проти життя чи здоров'я особи (крім тих, за які передбачене покарання у вигляді довічного позбавлення волі) необхідно застосовувати норми інституту давності, тобто закривати провадження. І не можна закрити провадження, яке здійснювалось щодо

злочинів проти основ національної безпеки України, незважаючи на те, що серед зазначених злочинів є і нетяжкі (ч. 1 ст. 109, ч. 1 ст. 110 КК).

Як передбачено ч. 4 ст. 49 КК питання про застосування давності до особи, що вчинила особливо тяжкий злочин, за який може бути призначено довічне позбавлення волі, вирішується судом. Якщо суд не визнає за можливе застосувати давність, довічне позбавлення волі не може бути призначено і замінюється позбавленням волі на певний строк. Таким чином, особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності і в разі, коли така особа підозрюється чи обвинувачується у вчиненні злочину, за який передбачене покарання в вигляді довічного позбавлення волі, якщо суд знайде підстави для ухвалення такого рішення. Інститут давності - це інститут кримінального права, а одним із завдань кримінального процесуального права – врегулювати порядок застосування норм матеріального права, порядок, який забезпечуватиме правильне та ефективне застосування матеріально-правових норм. Тому норми кримінального процесуального права в розглядуваній частині необхідно привести у відповідність з нормами матеріального права.

На жаль, ще один істотний недолік кримінального процесуального законодавства полягає в тому, що не врегульований порядок направлення до суду і розгляду в суді питання про закриття кримінального провадження за підставою, передбаченою п. 3-1 ч. 1 ст. 284 КПК. На нашу думку, доцільно було б застосувати за аналогією норми, які регулюють порядок завершення досудового розслідування та направлення до суду клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності. Встановивши підстави для закриття кримінального провадження за п. 3-1 ч. 1 ст. 284 КПК, прокурор повинен скласти клопотання про закриття кримінального провадження, зміст клопотання повинен відповідати положенням ст. 287 КПК, крім, звичайно ж, визначення особи, яка підозрюється у вчиненні певного кримінального правопорушення. У клопотанні необхідно з посиланням на докази обґрунтувати факт вчинення певного правопорушення та його кваліфікацію, зазначити, яких було вжито заходів для встановлення особи, що вчинила таке правопорушення. Розгляд такого

клопотання повинен відбуватися у стадії підготовчого провадження за правилами, які регулюють порядок розгляду клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності. Якщо у провадженні є потерпілий, прокурор повинен буде з'ясувати його думку щодо закриття провадження. Суд також повинен буде викликати в підготовче судове засідання та вислухати його. І тут може виникнути ситуація, яку необхідно буде врегулювати, наприклад, така. Прокурор звернувся з клопотанням про закриття провадження, в якому не встановлено особу, яка заподіяла потерпілому середньої тяжкості тілесні ушкодження (ч. 1 ст. 122 КК), з моменту вчинення цього нетяжкого злочину минуло 5 років (п. 3 ч. 1 ст. 49 КК). Потерпілий заперечує проти закриття провадження, не погоджується із запропонованою кваліфікацією злочину, наполягає на тому, що було вчинено замах на умисне вбивство, а враховуючи санкцію ст. 115 КК, строк давності (15 років) ще не закінчився. Як визначено ч. 3 ст. 286 КПК, прокурор перед направленням клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності до суду зобов'язаний ознайомити з ним потерпілого та з'ясувати його думку щодо можливості звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності. Яким чином думка потерпілого впливатиме на рішення про звільнення особи від кримінальної відповідальності, КПК не визначає. Вважаємо, що таке питання повинно бути вирішене в законодавстві або в судовій практиці.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Гуртієва Л.М. Види судових рішень суду першої інстанції в кримінальному провадженні України. Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія / За заг. ред. Ю.П. Аленіна; відпов. за вип. І.В. Гловюк. Одеса: Видавничий дім "Гельветика", 2018. С. 888-914. (1148с.)). URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/156903191.pdf>

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

4. Лукашкіна Т.В., Гуртієва Л.М. Деякі проблемні питання законодавчого регулювання кримінального провадження щодо неповнолітніх (у світлі дії принципу правової визначеності). Науковий вісник МГУ. Серія "Юриспруденція". № 37. 2019. С.134-138.

Тищенко Ольга Ігорівна

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ПРАВО ОСОБИ, ЯКА СТРАЖДАЄ НА ПСИХІЧНІ РОЗЛАДИ, НА ОСОБИСТУ УЧАСТЬ У СУДОВОМУ РОЗГЛЯДІ: КЛЮЧОВІ ПОЗИЦІЇ ЄСПЛ

Процесуальні гарантії та форми реалізації особами, які страждають на психічні розлади, права на особисту участь у судовому розгляді передбачено на рівні міжнародних стандартів. Так, у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. (далі – КЗПЛ) закріплено право на справедливий судовий розгляд, необхідним елементом якого є гарантована законом можливість особистої участі обвинуваченого у судовому процесі. У Резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй «Принципи захисту осіб з психічними захворюваннями та поліпшення психіатричної допомоги» від 18.02.1992 р. № 46/119 вказано, що пацієнт, особистий представник та адвокат пацієнта повинні отримати право бути присутнім, брати участь та бути вислуханим особисто при будь-якому розгляді (п. 5 принципу 18).

Прецедентна практика ЄСПЛ сформувала наступні підходи на користь особистої участі особи, яка страждає на психічні розлади, у судовому розгляді:

1) безпосередня участь у судовому розгляді є одним з ключових компонентів права на справедливий суд (ст. 6 КЗПЛ). При цьому ЄСПЛ